

TADEUSZ PALMOWSKI
TOMASZ MICHALSKI

Uniwersytet Gdański

**ELEMENTY PROBLEMATYKI MORSKIEJ
W DYDAKTYCE *GOSPODARKI PRZESTRZENNEJ*
W UNIWERSYTECIE GDAŃSKIM**

Abstract: *Maritime Elements in Teaching Spatial Economy at the University of Gdańsk.* *Spatial Economy* at the University of Gdansk was founded in 2008 and is run by the Institute of Geography. Currently maritime issues in teaching spatial management are included in three groups of subjects. The first one involves three compulsory subjects which are directly associated with the sea: *Integrated management of the coastal zone*, *Planning and spatial development of sea regions* and *Spatial Economy in the coastal zone*. The first two are implemented during undergraduate studies, the third one at the graduate level. The first emphasizes natural issues, the second the socio-economic one. The third one is the essence of the content covered in both of the former ones, highly enriched with elements of transportation. The second group of subjects consists of mandatory subjects related to maritime issues, although they are not directly linked to it. The third group comprises elective subjects directly related to maritime issues – at present there is one such subject on offer: *Revitalization of coastal towns* (undergraduate studies).

Key words: *Maritime Economy, Spatial Economy, teaching.*

Wprowadzenie

Kierunek *Gospodarka Przestrzenna* w Uniwersytecie Gdańskim powstał w 2008 r. i przez cały czas jest prowadzony przez Instytut Geografii. Początki zajmowania się przez gdańskich geografów problematyką gospodarki morskiej sięgają jeszcze czasów przed powołania Uniwersytetu Gdańskiego i są związane z Katedrą Geografii Wyższej Szkoły Handlu Morskiego w Sopocie, która następnie została przekształcona w Katedrę Geografii

Ekonomicznej, a uczelnia w Wyższą Szkołę Ekonomiczną. W tej placówce pracowali tacy wybitni geografowie morza, jak prof. Jerzy Zaleski¹, dr Maciej Rozwadowski, dr Józef Adamczyk. Po powstaniu Uniwersytetu Gdańskiego geograficzne badania nad gospodarką morską były kontynuowane w Zakładzie Geografii Gospodarki Morskiej, którego kontynuatorką jest Katedra Geografii Rozwoju Regionalnego². Problematyką morską zajmują się także inne jednostki Instytutu Geografii.

Obecnie w dydaktyce gospodarki przestrzennej problematyka morska jest realizowana w trzech grupach przedmiotów. Pierwsza obejmuje trzy przedmioty obligatoryjne, bezpośrednio związane z morzem *Zintegrowane zarządzanie strefą nadmorską*, *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne obszarów morskich* i *Gospodarka przestrzenna w strefie nadmorskiej*. W skład drugiej grupy wchodzi przedmioty obligatoryjne, na których gości problematyka morska, chociaż nie są one bezpośrednio z nią powiązane. Trzecią grupę stanowią przedmioty do wyboru bezpośrednio związane z problematyką morską – obecnie jeden przedmiot w ofercie *Rewitalizacja miast nadmorskich*.

1. Zajęcia z zakresu gospodarki morskiej na I stopniu studiów

Studia I stopnia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* obejmują 2200 godzin (z tego 48,2% przypada na wykłady, 20,4% na ćwiczenia audytoryjne i 31,4% na ćwiczenia laboratoryjne). Z tego obowiązkowe przedmioty związane z gospodarką morską obejmują 90 godzin. Są to: *Zintegrowane zarządzanie strefą nadmorską* oraz *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne obszarów morskich*.

Zintegrowane zarządzanie strefą nadmorską prowadzone jest na 3. semestrze w wymiarze 30 godzin wykładów i 30 godzin ćwiczeń w grupach audytoryjnych. Do tego dochodzi 8 godzin przeznaczonych na udział w zaliczeniach oraz udział w konsultacjach oszacowany na 8 godzin. Pracę własną studenta skalkulowano na poziomie 28 godzin, z czego na przygotowanie do egzaminu przewidziano 20 godzin, a na zajęcia praktyczne związane z ćwi-

¹ Autor kilkunastu książek i skryptów, w tym: *Ogólna geografia transportu morskiego w zarysie* (I wydanie w 1967 r., wydana także w jęz. niemieckim i rosyjskim), *Zarys geografii żeglugi i portów morskich* (I wydanie w 1970 r., współautor M. Rozwadowski), *Europa Bałtycka. Zarys monografii gospodarczej* (wydana w 1977 r., współautor Cz. Wojewódka).

² Wyrazem tego jest chociażby zainicjowana w 1999 r. seria książkowa *Regiony nadmorskie/Coastal regions*, w której dotychczas ukazało się 20 monografii.

zeniami 8 godzin. Wykład kończy się egzaminem, a za cały przedmiot można uzyskać 5 punktów ECTS.

Celem przedmiotu jest zaznajomienie z podstawowymi procesami i czynnikami wpływającymi na rozwój brzegu oraz strefy brzegowej. Oprócz tego student powinien wykazać się znajomością typów wybrzeży, a także wpływu człowieka na rozwój strefy brzegowej. Ponadto, powinien znać i potrafić identyfikować cele społeczne, ekonomiczne i środowiskowe gospodarowania w strefie brzegowej, ze szczególnym uwzględnieniem strategii i mechanizmów Zintegrowanego Zarządzania Strefą Brzegową.

Treści programowe, zarówno wykładów, jak i ćwiczeń są dwojakie. Obejmują zagadnienia czysto środowiskowe, ale i koncentrują się na styku przyroda – człowiek. Do mieszczących się w pierwszej grupie zaliczono następujące zagadnienia:

- charakterystyka procesów i czynników wpływających na rozwój wybrzeży (wykład);
- klasyfikacja brzegów mórz i oceanów, podział strefy brzegowej (wykład);
- procesy zachodzące w strefie brzegowej, falowanie, prądy, transport osadów (ćwiczenia);
- abrazja i akumulacja – efekty na brzegu i na dnie (ćwiczenia);
- budowa ekologiczna a wrażliwość brzegu (ćwiczenia).

Do mieszczących się w drugiej grupie zakwalifikowano:

- wpływ człowieka na rozwój brzegu, strefy nadmorskiej, metody ochrony brzegów, zasadność ochrony brzegów morskich (wykład);
- prognozy ewolucji brzegów morskich w świetle globalnych zmian klimatu, potencjalne zagrożenia (wykład);
- organizacja wdrażania programów ZZOP (wykład);
- społeczne, ekonomiczne i środowiskowe cele zrównoważonego rozwoju (wykład);
- doświadczenia krajowe i światowe w zarządzaniu obszarami przybrzeżnymi, z uwzględnieniem rejonów o nadzwyczajnych zagrożeniach (wykład);
- zasoby obszarów przybrzeżnych w kontekście ich oceny oraz zarządzania (wykład);
- programy zarządzania przykładowych obszarów przybrzeżnych (wykład);
- społeczne postrzeganie zagadnień związanych z zarządzaniem strefą nadmorską (ćwiczenia);
- inwestycje w strefie brzegowej – projekty, ocena i wdrażanie (ćwiczenia);
- wpływ człowieka na procesy brzegowe, zasadność ochrony brzegów morskich (ćwiczenia);

- prognozy ewolucji brzegów morskich w świetle globalnych zmian klimatu i potencjalne zagrożenia dla człowieka (ćwiczenia).

Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne obszarów morskich jest prowadzone na 6. semestrze w wymiarze 15 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń w grupach audytoryjnych. Do tego dochodzi 1 godzina przeznaczona na udział w zaliczeniach oraz udział w konsultacjach wyceniony na 10 godzin. Pracę własną studenta skalkulowano na poziomie 20 godzin, z czego połowę przeznaczono na przygotowanie do zaliczenia wykładu i połowę na zajęcia praktyczne związane z ćwiczeniami. Wykład kończy się zaliczeniem, a za cały przedmiot można uzyskać 2 punkty ECTS.

Przedmiot zakłada dwa cele. Pierwszym jest dostarczenie wiedzy oraz umiejętności związanych ze zrozumieniem interdyscyplinarnej wiedzy o przyczynach, mechanizmach i uwarunkowaniach procesów społeczno-gospodarczych zachodzących na morzu. Drugim jest dostarczenie wiedzy i umiejętności charakterystyki różnych form zagospodarowania przestrzennego obszarów morskich, ze szczególnym uwzględnieniem dotychczasowych i perspektywicznych form ich użytkowania.

W świetle zdefiniowanych celów treści programowe przedmiotu obejmują następujące zagadnienia:

- pojęcie *Polskich Obszarów Morskich* oraz ich delimitacja (wykład);
- stan i zagospodarowanie obszarów morskich (wykład);
- dotychczasowe funkcje gospodarcze *Polskich Obszarów Morskich* (wykład);
- perspektywy gospodarczego wykorzystania morza (wykład);
- marikultura i perspektywy jej rozwoju (wykład);
- farmy wiatrowe w *Polskich Obszarach Morskich* (wykład);
- infrastruktura przesyłowa na dnie morza (wykład);
- morskie akweny specjalne (wykład);
- podwodne dziedzictwo kulturowe (wykład);
- współczesne i potencjalne konflikty na morzu (wykład);
- dotychczasowe osiągnięcia planistyczne na Morzu Bałtyckim (wykład);
- przestrzenne aspekty rybołówstwa (ćwiczenia);
- morska turystyka wrakowa (ćwiczenia);
- wybrane konflikty przestrzenne na morzu (ćwiczenia);
- zintegrowana polityka morską Polski do roku 2020 (ćwiczenia).

Oba przedstawione przedmioty tworzą wzajemnie uzupełniającą się spójną całość. Na pierwszym z nich student uzyskuje podstawową wiedzę na temat środowiskowych uwarunkowań gospodarowania człowiekiem na ob-

szarach morskich i nadbrzeżnych oraz nad przyrodniczymi konsekwencjami określonych działań w tym środowisku. Na drugim uzyskuje wiedzę na temat społecznych, gospodarczych i politycznych uwarunkowań gospodarowania w środowisku morskim i na terenach nadmorskich.

Trzeci przedmiot związany z gospodarką morską, realizowany jako fakultatywny – ma inną genezę. W toku studiów I stopnia student uzyskuje dość szeroką wiedzę ogólną na temat miast. Mając na względzie, że na Pomorzu istnieje wiele miast zlokalizowanych na wybrzeżu, zdecydowano o zaoferowaniu przedmiotu ukazującego specyfikę gospodarowania w miastach nadmorskich. Jest to *Rewitalizacja miast nadmorskich* oferowana jako jeden z „wykładów do wyboru II”. Są to wykłady na 6. semestrze prowadzone w wymiarze 15 godzin, kończące się zaliczeniem, za które student uzyskuje 1 punkt ECTS. Jest to przedmiot pośrednio związany z gospodarką morską, gdyż jego zasadniczym celem jest poznanie tendencji rozwoju cechujących współczesne miasta portowe, zrozumienie współzależności rozwoju miasta i portu, a także wykształcenie umiejętności identyfikacji i oceny kierunków zagospodarowania miast nadmorskich. Realizacji tego celu są podporządkowane treści programowe wykładu obejmujące:

- pojęcie *rewitalizacji*;
- uwarunkowania, fazy i konsekwencje procesu rewitalizacji;
- problemy i konflikty w procesie rewitalizacji, szczególnie miast nadmorskich;
- rozwój programów rewitalizacji miast (nadwodnych) w Europie;
- rewitalizacja miast nadmorskich w warunkach polskich.

2. Zajęcia z zakresu gospodarki morskiej na II stopniu studiów

Studia II stopnia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* dotychczas prowadzone są bez podziału na specjalizacje. Obejmują 1000 godzin (z tego 49,5% przypada na wykłady, 28,5% na ćwiczenia audytoryjne oraz 12,0% na seminaria). W tym jest jeden obowiązkowy przedmiot związany z gospodarką morską obejmujący 60 godzin zajęć.

Przedmiotem tym jest *Gospodarka przestrzenna w strefie nadmorskiej*. Jest ona prowadzona na 4. semestrze w wymiarze 30 godzin wykładu i 30 godzin ćwiczeń w grupach audytoryjnych. Do tego dochodzi 1 godzina przeznaczona na udział w zaliczeniach oraz udział w konsultacjach wyceniony na 10 godzin. Pracę własną studenta skalkulowano na poziomie 100 godzin,

z czego połowę przeznaczono na przygotowanie do zaliczenia wykładu i połowę na zajęcia praktyczne związane z ćwiczeniami. Wykład kończy się egzaminem, a za cały przedmiot można uzyskać 5 punktów ECTS.

Będąc dość rozbudowanym godzinowo przedmiotem, spełnia on zarazem aż trzy cele. Są one związane z wiedzą i umiejętnościami: (1) zrozumienia interdyscyplinarnej wiedzy o przyczynach, mechanizmach i uwarunkowaniach procesów społeczno-gospodarczych zachodzących w specyficznych warunkach przyrodniczych na styku lądu i morza; (2) charakterystyki różnych form zagospodarowania przestrzennego obszarów morskich i nadmorskich, zależnych m.in. od nowych form transportu morskiego, koniunktury na rynkach światowych itp. oraz (3) identyfikacji i oceny stanu podstawowych uwarunkowań zrównoważonego rozwoju w strefie nadmorskiej.

W stosunku do sformułowanych celów przedmiotu, treści programowe wydają się być dość ubogie. Należy mieć na uwadze założenie, że student przystępując do tego przedmiotu – ma wiedzę wyniesioną z dwóch wcześniejszych przedmiotów (*Zintegrowane zarządzanie strefą nadmorską* oraz *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne obszarów morskich*), prowadzonych na studiach I stopnia. Jeśli takiej nie posiada, powinien we własnym zakresie ją uzupełnić. Dlatego w treściach programowych jedne zagadnienia są traktowane dość pobieżnie (bardziej na zasadzie przypomnienia) a inne zostały rozbudowywane (gdyż wcześniej nie były poruszane lub omówiono je w niewielkim zakresie). Ta ostatnia dotyczy zwłaszcza treści związanych z transportem. Ogółem obejmują one:

- stan i zagospodarowanie obszarów nadmorskich (wykład);
- *Polskie Obszary Morskie* i ich znaczenie gospodarcze (wykład);
- miasta portowe – zbieżności i odrębności funkcjonalne (wykład);
- układy urbanizacji nadmorskiej w Polsce (wykład);
- relacje port – miasto (wykład);
- infrastruktura transportowa w relacji port – miasto – zaplecze (wykład);
- wpływ nowych technologii w transporcie morskim i lądowym (wykład);
- rola małych portów i przystani w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin nadmorskich (wykład);
- przykłady zagospodarowania estuarium Odry i delty Wisły (ćwiczenia);
- funkcja małych miast portowych Środkowego Wybrzeża (ćwiczenia);
- zmiany przestrzenne portów wynikające z wprowadzenia nowych technologii w transporcie morskim i lądowym (ćwiczenia);
- współczesne modele miast portowych – wybrane przykłady (ćwiczenia);
- konflikty przestrzenne na wybranych terenach nadmorskich (ćwiczenia).

Wnioski

Układ obowiązkowych przedmiotów związanych z gospodarką morską realizowany w całym, pięcioletnim toku studiów *Gospodarka Przestrzennej* na Uniwersytecie Gdańskim składa się z trzech elementów. Dwa z nich są na studiach I stopnia i kładą nacisk na uwarunkowania przyrodnicze (*Zintegrowane zarządzanie strefą nadmorską*) oraz społeczno-ekonomiczne (*Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne obszarów morskich*). Prowadzony na studiach II stopnia przedmiot *Gospodarka przestrzenna w strefie nadmorskiej* jest kwintesencją treści realizowanych w obu wcześniejszych, mocno wzbogaconą o elementy transportowe.

Tworząc taki układ przedmiotów, założono że student po zakończeniu studiów z *Gospodarki Przestrzennej* zarówno I, jak i II stopnia – będzie posiadał podstawową wiedzę na temat roli morza oraz styku lądu z morzem w gospodarce przestrzennej. Jest to zgodne z dewizą Uniwersytetu Gdańskiego *In mari via tua*.

Po pięciu latach od rozpoczęcia kształcenia przez Instytut Geografii Uniwersytetu Gdańskiego na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* zbliża się czas przeprowadzenia głębszych refleksji na temat zmian w programie studiów. Jedną z tych zmian niewątpliwie będzie, zaoferowanie studentom II stopnia, specjalizacji. Obecnie nie wiadomo jeszcze, czy jedna z nich będzie związana z gospodarką morską. Przemawia za tym nadmorskie położenie regionu oraz specyfika Uniwersytetu Gdańskiego, a przeciwko jest obawa, że może być zbyt wąski rynek pracy dla absolwentów takiej specjalizacji.